„ÎNDREPTARUL PENTRU TINERET” AL LUI ANTON GOLOPENȚIA. ROLUL TINERILOR ȘI MENIREA CĂRTURARILOR ÎN SOCIETATE

Autor: Iulian-Alfred Husac | 10 octombrie 2021

În vremuri de restriște, de dezorientare generală, de lipsă de repere și soluții, fie se va asista pasiv la consumarea vremurilor, fie vor apărea acțiuni pentru redresarea socială. În perioada interbelică, o situație asemănătoare, urmare a unor cauze nefaste (criza economică din 1929, ridicarea regimurilor autoritare, declinul politic, social și cultural al Apusului) a pus întreaga lume la grea încercare. Printre țările afectate de aceste cauze generale, și altele cu note de particularitate, se număra și România – România Mare. Anton Golopenția, precum mulți alți intelectuali de atunci, simțea că „e momentul când, în drama aceasta a României noi, trebuie să spun și eu un cuvânt”.[1]

Din punct de vedere structural, Îndreptarul se bucură de o structură aparte, fiecare capitol (exceptând prologul înfățișat de „Tineret, Îndreptar, Orientare”) având o funcție în organismul operei. Astfel, cele 7 capitole: „Generația tânără”, „Tineretul românesc”, „Drumul”, ,„Fundătura”, ,„Cultură, cărturari”, „Bidimensionalitatea vieții” fie pun probleme specifice, fie oferă răspunsuri la acestea, iar capitolul „Orientare originară în România modernă” arestează în conținutul său esențialul din celelalte. Toate se împletesc pentru a conferi continuitate unor idei complexe.

Debutul Îndreptarului prezintă „Generația tânără”, analizând sumar doar generația tânără a Bucureștiului, formată din acei tineri care ,„au ajuns să ocupe în mare măsură opinia publică”, spre diferență de tinerii din Cluj, Timișoara sau Iași care nu au ajuns la ,„ruptura pe care o presupune calificarea de generație tânără”. Criza acesteia este cuprinsă imediat, în sânul alteia mai mari, de factură economică. Prima, criza principală, este criza economică, accentuată la nivelul societății de o a doua criză, a „tineretului rămas cu cruzime pe dinafară”, descrie situația celor care nu mai au loc în funcțiile la stat, deci niciun rol aparent în mersul României de atunci, „toate merg în voia lor, fără o

perspectivă, efemere pentru că neînsuflețite, se compromit în germene și deceniile ei următoare prin acest tineret.”[2]

„Încerc să dau aci o înfățișare a tineretului românesc de acum. Voi formula convingerea că dezorganizarea lui actuală se datorește îndeosebi unei dezerțiuni a cărturarilor (individualism; lipsă de orientare) care persevereză în făgașe învechite și nu-și împlinesc menirea care le revine în cadrul obștei.”[3]

Mai departe în subiectul cărții, ni se înfățișează un corolar de situații cu privire la tineretul românesc ca întreg: scriitori și muncitori în diverse industrii, cu accent pe nemulțumirea acestora, simptom al ,„dezorientării generale românești”. Generația matură, care ar fi trebuit să paveze venirea tinerimii, îl izolase, dezertase neputincios în fața propriei lipse de sens, de la sarcina înțelegerii vremurilor în care trăiește, dintr-o autosuficiență explicabilă: fiecare generație ajunge să creadă în opera ei ,„definitivă” și să nu înțeleagă multe din „îndatoririle cu care se naște”. Această „izolare a tineretului” era subliniată ca punct de plecare pentru tineretul românesc de a se dedica pregătirii „unei Românii de mâine, mai sănătoase”, cedând astfel nemulțumirii de „a fi ținut pe dinafară”, care mergea alături de lipsa de grijă pentru viitorul țării.

Care este rolul tinerilor în societate?

Răspunsul se întrezărește pe parcursul lecturii. Tinerii trebuie să trăiască atât pentru ei, cât și pentru comunitate, de aici conceptul de ”bidimensionalitate a vieții”:

> Să ne smulgem din tentaculele trăitului pentru sine, al autorealizărilor exclusive, care duc la boemiadă.[4]

Tineretul ar trebui să se ferească de autosuficiența care vine din ocuparea unei funcții – „întocmirea de viață a Prometeului nou de toate calibrele” (ori, simplu, individualismul) – și să aleagă să împartă, spre folosul tuturor, foloasele izbânzii lor sociale. Aceștia nu trebuie să se lase purtați de dinamica vieții, căci nimeni nu e mai „puțin sub vremi decât ceilalți”, nimeni nu poate trăi „în-de-el” (pentru sine). Tinerii nu trebuie să accepte o „viață de urmași” (ai junimiștilor, dacă sunt cărturari, sau ai pașoptiștilor, dacă fac politică), ci trebuie „să-i ridicăm îndreptar pe unii din cei dinainte, din știința problematicii prezente.”

Rolul tinerilor în societate este să se pregătească temeinic pentru viitorul țării care, în cele din urmă, ajunge în mâinile lor. Aceștia trebuie să greșească, pentru a se corecta. „Trebuie să învețe să vadă altminteri și mai firesc viața și istoria”.

Autorul reușește să traseze liniile unui sumar „program”, din care reies mai multe datorii: găsirea curajului necesar acceptării destinului, necesitatea înfruntării realității,

explicarea ei, câștigarea dimensiunii spirituale care lipsește poporului, obligația îngrijirii de soarta României între alte state (cunoașterea vecinilor), întoarcerea la temele primordiale ale neamului românesc. Primatul politicii externe și statutul minorităților sunt teme importante care apar în text, deoarece politica externă este văzută ca esențială pentru dăinuirea unui stat, iar problema minorităților privește integritatea teritorială, de unde necesitatea de cunoaștere a vecinilor și nevoia de abordare a problemei minorităților, prin integrarea acestora în planurile de viitor ale României, mărci ale gândirii geopolitice a lui Anton Golopenția.

Textul aruncă o privire în trecut, cu precădere în secolul XIX. Opiniile unor personalități precum Nicolae Bălcescu, Mihai Eminescu, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu și ale curentului junimist sunt discutate în raport cu prezentul interbelic, concentrând concepția lor despre mersul și orientarea României pentru a formula un contraargument la ideea lui Emil Cioran despre un trecut lipsit de orgoliu, lipsit de libertate și lipsit de misiune în România. Dimpotrivă, afirmă autorul: „Nu istoria noastră e goală, prezentul nostru e gol.”[5] Capitolul „Drumul” înfățișează cel mai bine această enumerare de idei: dezorganizarea Apusului, regândirea ideii de stat, de națiune, pornind de la Revoluția franceză, până la desăvârșirea statului român și câștigarea independenței. Concluzia este că istoria românească nouă n-a ajuns decât un proces de „europenizare”.

„Fundătura” sau nimic altceva decât dezorientarea României era considerată momentul de cumpănă, de renaștere al țării. „Avem nevoie de o orientare originară în raport cu trecutul nostru, în raport cu prezentul nostru și cu posibilitățile lui, și în raport cu situația noastră planetară, în lumea veacului al 20-lea.” Românescul, continuă autorul, ar fi trebuit să se găsească mai pregnant înlăuntrul spațiului cultural al țării, să fie mai bine gândit sau chiar reinventat, prin evitarea „privitului cu evlavie” spre Apusul lipsit de valori, individualist, prins în plasa nihilismului și regimurilor dictatoriale. Universalismului apusean i se poate opune doar promovarea unității culturale a creștinătății orientale, din care „facem parte integrantă”.

Cărturarii sunt cei chemați să lumineze calea națiunii

Definiția cărturarului este redată cu lux de amănunte, într-o bogată comparație de raporturi: raportul teoretician-om politic sau îndrumător-înfăptuitor. „De fapt, cărturarul-îndrumător (nu interpretul, pedagogul…) e chemat să vadă, să tălmăcească, să familiarizeze oamenii cu situațiile noi, să le facă cu putință reacțiuni și comportări adecvate, tuturor, și oamenilor de acțiune într-o oarecare măsură.”[6]

Împotriva ridicării cărturarilor stau probleme tranșate direct de autor: „Tineretul cărturăresc e viciat de prometeismul lui solipsist. Se mărginește să vrea să se realizeze și acceptă la urmă, ostenit, o situație…” Criza cărturăriei românești este văzută, în egală măsură, echivalentă cu criza întregii țări, în lipsa ei de orientare, „o manifestare a crizei de siguranță de sine a neamului românesc.”

Mai mult, știința care se făcea în România era „cangrenată de boala excesului bibliografic”. „Nu ne mulțumim cu esențialul util și productiv, ci ne lăsăm în voia apetiturilor noastre intelectuale, umblând după toate variantele și după toate tipurile intermediare. Citim și lucrăm de-a valma; până la urmă, n-am cetit esențialul.”[7] Esențialul începea cu Bălcescu și Kogălniceanu, și se adâncea în realitățile românești, fără vreo urmă de exclusivism filosofico-juridic-literar manifestat de cărturari, un efort asumat împreună cu tineri din domeniul tehnic și economic.

> Criza aceasta (n.n. a cărturăriei) se datorește faptului că toată cărturărimea a ajuns să trăiască fără conștiința vreunei meniri și lipsită de orice răspundere. Ești cărturar pentru că ai ajuns să fii, nu pentru că simți imboldul să realizezi ceva de neapărată nevoie. De ce mai e nevoie neapărată? – se întreabă cărturarii. Cărturărimea de pretutindeni simte că activitatea ei e lipsită de un rost mai adânc, nu e decât aflare în treabă; dar n-are curajul să privească în față faptul, și să caute, mânată de cazna acestei situații, să-și lămurească din temelii menirea ei; și dăinuiește pe mai departe într-o existență pe zi ce trece tot mai nesinceră și mai mincinoasă.[8]

Din punct de vedere al diviziunii muncii, cărturarul produce bunuri imateriale. El este chemat să facă știință, iar știința este o valoare în sine. Imboldul lui Golopenția este că cei care se cred cărturari trebuie să-și îndeplinească „funcțiunea pentru întregul tineret și fără a pierde din vedere întreaga Românie.”

Ce trebuie să facă cărturarii?

Mai întâi, conform expresiei marelui sociolog român, „să cucerească pentru cei mulți și să facă accesibil spațiul românesc” – cărturarul este însărcinat cu prezentarea realității conform viziunii sale prin reviste, publicații etc. În egală măsură, cărturarii sunt chemați să explice prin colecții de antologii și cărți de istorie cu introduceri tinerești „trecutul românesc (…), să dea adică românilor o axă fermă după care să-și poată orienta faptele și viețile. O axă al cărei punct de greutate să nu fie într-o lume străină, amenințată de toate primejdiile care o amenință pe aceasta, ci în pământul și trecutul românesc.”[9]

Apoi, cu axa oferită de către cărturari națiunii, ei sunt chemați să recunoască și să traseze problemele actuale ale României, precum sporul de populație, situația industriei etc., fiind „mijloace” pentru o cunoaștere a lumii din perspectivă românească.

Pentru a încheia, menirea cărturarului este una de o maximă importanța în configurația societății. Ei trebuie să cunoască realitatea cu bune și cu rele, să se scufunde în mundan și să „nu se piardă într-însul”:

> Cărturarul nou nu trebuie să fie nici el omul forului și al bâlciului; dar trebuie

să vadă pentru toți ce este și să dea nume și chip lucrurilor.[10]

Pe un ton asumat, modest, afectat și emfatic pe alocuri, dar serios și cu simțul răspunderii, în acord cu ideile înșirate de-a lungul paginilor, autorul se remarcă prin scrisul care poartă pe umeri nu doar povara problemelor unei generații, ci cuprinde repere din trecut, aducându-le în prezentul interbelic, în scopul conturării unui viitor luminos în țara atât de iubită de acesta. Anton Golopenția nu este doar o personalitate a vremurilor sale – prin opera sa el este încă foarte actual. Problema rolului tinerilor și menirea cărturarilor se ridică mereu de-a lungul generațiilor. Deși nu oferă soluții în sensul strict al cuvântului, autorul trasează linii de gândire care pot fi folosite în raționamente ulterioare, luându-și în serios rolul de cărturar la o vârstă nu foarte înaintată – doar 35 de ani.

Mai poetică decât o sugerează titlul, opera lui Anton Golopenția, reunită postum într-o carte în anul 2015, prin eforturile Ruxandrei Guțu Pelazza și Sandei Golopenția – fiica academicianului -, adună în rândurile ei un șir de probleme expuse inedit în cele aproape 200 de pagini dedicate subiectului propriu-zis cărții.

În loc de concluzie, las loc unui citat care surprinde ceea ce autorul – în modestia-i caracteristică – și-a dorit să înțelegem din Îndreptar-ul său:

> Nu socotesc gândurile însemnate aci soluții. Le vreau întărâtare și îmbărbătare. Cred că fiecare din ele e îndeajuns de frământat, că sunt juste, pe cât pot fi gândurile în curgerea vremilor și în felurimea oamenilor.[11]

Imagine: 20 aprilie 1939. Anton Golopenția la momentul căsătoriei cu Ștefania Cristescu. De la stânga la dreapta, în jurul lor: Brutus și Tantzi Coste (nași), D.C. Georgescu și Octavian Neamțu (martori). Sursa: evenimentulistoric.ro

NOTE

1. Anton Golopenția, *Îndreptar pentru tineret*, Editura Enciclopedică, București, 2015, p.174 ↑
2. *Ibidem*, p.67 ↑
3. *Ibidem*, p.159 ↑
4. *Ibidem*, p.149 ↑
5. *Ibidem*, p.122 ↑
6. *Ibidem*, p.122 ↑
7. *Ibidem*, p.123 ↑
8. *Ibidem*, p.131 ↑
9. *Ibidem*, pp.133-134 ↑

10. *Ibidem*, p.137 ↑
11. *Ibidem*, p.158 ↑